
O JEDNOM UPRAVNOM SPORU OKO RATAČKIH ZIDINA S KRAJA XIX VIJEKA

Ivan Jovović

This region's millennial exposure to complex social developments caused even the most significant monuments – markers of the identity of one époque, such as the Benedictine Abbey on Ratac to be neglected and surrendered to the collective oblivion. A confirmation of the mentioned view can be found in the administrative dispute from the end of the 19th century between the Municipality of Spič and the representatives of the Orthodox Church regarding the use of one chapel on Ratac. Yet, the multi-annual administrative dispute did not disrupt the inter-religious relations in Spič. The facts lead to a conclusion that the presented dispute had no political background in its basis.

Brojni istorijski izvori, spomenici kulture i arheološki lokaliteti potvrđuju da prostor današnje barske opštine predstavlja mjesto nastanka najstarije crnogorske državnosti i duhovnosti.¹ Bar po svojim crkvenim tradicijama i ugledu nadbiskupske stolice sa titulom „primas Srbije“ / *totius Regni Serbiae primas* / s gradskim statutom (izgubljenim) bio je predodređen da bude centar crkvenog, duhovnog i društvenog života široke oblasti koja mu je gravitirala.² Međutim, milenijumska izloženost ovog prostora složenim društvenim zbivanjima usloвила je da i najznačajniji spomenici - markeri identiteta jedne epohe, poput benediktinske opatije na Ratacu, budu zapušteni i prepušteni kolektivnom zaboravu.³

¹ Šekularac B., *Crna Gora u doba Vojislavljevića*, Cetinje, 2007., str. 40. - 47.

² Milošević M., *Boka Kotorska, Bar i Ulcinj od XV do XVIII vijeka*, Podgorica, 2008., str. 294.

³ Jovović I., *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije*, Bar, 2005. str. 209.

Duhovni život benediktinske zajednice na Ratcu je zamro prije više od 400 godina. Uprkos toj činjenici nauka je u priličnoj mjeri uspjela rekonstruisati neke bitne segmente istorijata ratačke opatije. U tom kontekstu danas smo u pošedu saznanja da je navedena opatija osnovana početkom XI stoljeća,⁴ da je tokom vjekova više puta dograđivana, da je u njenom klausturu napisan Ljetopis popa Dukljanina,⁵ da je zbog čudotvorne ikone bila veliko hodočasničko stjecište, da su njeni opati imali zapaženu ulogu na prostoru srednjovjekovne Zete, da je bila značajno vojno utvrđenje i služila kao sklonište za okolno stanovništvo, da je zbog svojih prostranih pošeda stekla ogromnu finansijsku moć, pa je čak vladarima mogla pozajmljivati pozamašna novčana sredstva.⁶ Posljednji podatak o ovom katoličkom redu na Ratcu sadržan je u jednom dokumentu iz 1574. godine kad neka mletačka deputacija tamo nailazi na priora i nekoliko benediktinaca.⁷ Već početkom XVII stoljeća Turci su opatiju pretvorili u ruševinu, koja je tokom Kandijskog rata doživjela dodatna oštećenja u sukobu mletačkih brodova i ulcinjskih gusara.⁸ Njeni su pošedi (Šušanj, Spič i neka crmnička sela) uz saglasnost turskih vlasti prisvojeni od lokalnog katoličkog i pravoslavnog življa, dok je njeno zemljište u Paštrovićima mletačka vlast dodijelila pravoslavnim manastirima.⁹

Sve gore navedene činjenice nijesu bile poznate do druge polovine XX vijeka stručnoj javnosti, pa ni lokalnom kleru i sta-

⁴ Bošković Đ., *Stari Bar*, Beograd, 1962., str. 292.

⁵ Mijović P., *Iz kulturne prošlosti Bara*, 1995., str. 134.

⁶ Spremić M., Ratačka opatija kod Bara, *Zbornik Filozofskog fakulteta, knjiga VIII*, Beograd, 1964., str. 193.- 208.

⁷ Ostojić I., *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, sv. II*, Split, 1964., str. 509.

⁸ Jačov M., *Le Missioni cattoliche nei Balcani durante la guerra da Candia, vol. II*, Citta del Vaticano, 1992., pag. 99.

⁹ Marković S., *Studia Antibarensia*, Perast, 2006, str. 143. - 144.

novništvu. Potvrdu navedenog imamo u sporu koji je započet 1892. godine između Spičanske opštine i Pravoslavne bokotorske konstitorije oko korištenja jedne kapele na Ratcu od strane pravoslavne crkve. Ono što se odmah zapaža iz predmetnih spisa jeste nizak saznajni nivo spomenutih stranaka u pogledu istorijata nekadašnje ratačke opatije.¹⁰ Ipak, Ratac za lokalni kler i stanovništvo ima posebno značenje, s obzirom na to da se stoljećima unutar njegovih impozantnih zidina o pojedinim crkvenim praznicima praktikuje bogoslužjenje.

Nakon kratkotrajnog povratka Spiča i Šušanja u okrilje crnogorske države (od novembra 1877. do maja 1879. godine) navedene oblasti su ostale u sastavu Austro–Ugarske monarhije do 1918. godine, kao zasebna administrativna jedinica – Opština Spič. Takođe, promjena državnog okvira uticala je na crkvenu organizaciju, jer su katoličke župe u Spiču i Šušanju, kao i pravoslavne parohije u Spiču poslije Berlinskog kongresa izuzete iz crkvene jurisdikcije barskog nadbiskupa, odnosno crnogorskog mitropolita, pa su priključene Kotorskoj biskupiji, odnosno Pravoslavnoj bokotorskoj konstitoriji.¹¹

Spičanska opština kao organ lokalne samouprave ustanovljena je 1881. godine i djelovala je do 1956. godine, kad je ukinuta, a njeni akti su uništeni kao bezvrijedni registraturski materijal.¹² To je razlog što je navedeni spor između Opštine Spič i Pravoslavne bokotorske konstitorije zaboravljen, pa do danas nije upotrijebljen prilikom raznih rasprava vjersko–političkog karaktera oko korištenja sakralnih objekata koji predstavljaju zajedničku baštinu katoličke i pravoslavne crkve na tom području. Zato prezentirani

¹⁰ Spis se nalazi u fascikli pod signaturom *Ratac* u Biskupskom arhivu u Kotoru.

¹¹ Jovović I., op. cit., str. 180.; Novaković R., *Spič (Nehaj–Sutomore–Čanj)*, Beograd, 1997., str. 70.

¹² Lukšić V., *Prosvjetna i kulturna misao u Spiču (1880–2005)*, Sutomore, 2005., str. 10.

arhivski materijal dobija na značaju, jer omogućava fragmentarno sagledavanje odnosa civilnih vlasti i crkvenih institucija za vrijeme austrijske vladavine, ali istovremeno dobijamo i vjerodostojan opis stanja ratačkih zidina krajem XIX vijeka.

Spor započinje zahtjevom predstavnika spičanske opštine Carsko – Kraljevskom Poglavarstvu u Kotoru da se žiteljima grčkoistočne crkve i njihovom kleru privremeno zabrani korištenje kapele nekadašnjeg benediktinskog manastira na Ratcu, zbog opasnosti od njenog rušenja. Da bi obrazložili dopis, predstavnici spičanske opštine u istom navode da je *nepobitna istina da spomenuta kapela dan današnji nalazi u potpunom rasulu, te tkogod u nju stupi mora pretrnuti od straha gledajući kako razvalina svoda čeka možda težinu jedne ptičice, te da strovali i zakopa u rupu ruševina svakoga koji bi se pod njom desio. Rečenom kapelicom nalazi se jedna jama obsega iste kapelice, što je nekada služila za čuvanje kostiju, tako da ove ... službe božje osobitu pažnju obratiti na rečenu jamu jedva jedan metar od oltara udaljenu jer bi inače strmoglavio, pošto je ciela jedno pet koraka.*¹³

Međutim, C. K. Poglavarstvo u Kotoru je prije donošenja odluke o zabrani korištenja kapele zatražilo stručno mišljenje od „čuvara starinskih spomenika“ profesora Josipa Đelčića iz Kotora. Kako se radilo o delikatnom pitanju koje je moglo imati vjersku pozadinu (što se iz predmetnih spisa ne može u potpunosti isključiti), izvještaj profesora Đelčića je bio od odlučujućeg značaja za C. K. Poglavarstvo u tom sporu.

Đelčić svoj izvještaj započinje istorijsko–geografskim opisom Spiča, apostrofirajući da je cjelokupno njegovo područje značajno arheološko nalazište u kojem se nalaze materijalni tragovi kultura raznih epoha. Navodi da organizovanog naučnog istraživanja nije bilo, ali da lokalno stanovništvo prilikom poljoprivrednih radova ili gradnje kuća nailazi na novac, broševe, tali-

¹³ Obćina Spič, Dopis, br. 366, Sutomore, 25. 10. 1892.

smane i drugo, pa preporučuje nadležnoj vlasti da vodi računa o istorijskom blagu, shodno propisima koji su na snazi u Austro-Ugarskoj monarhiji.

Za srednjovjekovnu istoriju ovog kraja, po mišljenju prof. Đelčića, najznačajnije su ruševine benediktinskog manastira Sv. Marije na Ratcu, koji se osnovan prije više od hiljadu godina. On smatra da je duži niz stoljeća ratačka opatija bila najuglednije hodočasničko mjesto na Jadranu, bazirajući svoj stav na tada objavljenoj građi u djelima Coletija i Theriniera, kao i na dokumentima dubrovačkih arhiva.

Nestankom benediktinaca na Ratcu mnoga dobra manastira bila su otuđena ili uništena. On bilježi živo sećanje na jedan događaj od prije 22 godine (1870.) kad je neki seljak iz Spiča unutar opatijskog kompleksa pronašao znatnu količinu venecijanskog zlatnog novca (težine od 33 oke), što je bilo prijavljeno barskom nadbiskupu Karlu Potenu. Po narodnom kazivanju najveći dio tog novca pripao je paši, a ostatak je dodijeljen siromašnim crkvama barske dijeceze. I na proljeće iste godine vršeno je prekopavanje unutar zidina crkve.

U izvještaju se konstatuje da su u južnoj Dalmaciji odomaćena protivpravna iskopavanja i da je prisutna špekulativna trgovina antikvitetima na tom prostoru, te da tim pojavama treba stati na kraj. Za cijeli kompleks nekadašnjeg benediktinskog manastira prof. Đelčić kaže da je u veoma lošem stanju. Od svih građevina, po njegovom mišljenju, u najgorem stanju je kapela na samom rtu ispod koje se nalazi provalija nad morem, a koja je toliko dotrajala da predstavlja opasnost za ljudske živote, naročito prilikom većih okupljanja.

Na kraju izvještaja, prof. Đelčić upozorava C. K. Poglavarstvo da uzme u obzir gore navedene činjenice i da preduzme mjere za konzervaciju spomenika, shodno važećim propisima.

Dakle, iz dopisa profesora Đelčića zaključujemo da je Ratac stoljećima bio prepoznat kao značajno benediktinsko uporište

na Jadranu, da bi ubrzo nakon dolaska Turaka zamro monaški život među njegovim zidinama. Katoličkoj crkvi je na ruševinama nekadašnjeg manastira tokom turske uprave bilo dozvoljeno da obavlja bogoslužnje. Međutim, iz navedenog izvještaja ne saznajemo na koji način i kad je pravoslavna crkva stekla pravo korištenja kapelice unutar manastirskog kompleksa.¹⁴

Prvi pisani trag o navedenom nalazimo u izvještaju barskog nadbiskupa Lazara Vladanjija iz 1750. godine, kad Kongregaciju za širenje vjere u Rimu obavještava da su pravoslavni uz pomoć Turaka prisvojili jednu kapelicu na Ratcu. U istom izvještaju nadbiskup Vladanji saopštava da se mnogi Spičani katoličke i pravoslavne vjere, protivno njegovoj volji, nalaze u krvnorođničkim odnosima putem mješovitih brakova te u mnogim crkvenim procesijama zajedno učestvuju, što je i slučaj s procesijom na Tjelovo na Ratcu.¹⁵ Ipak, navedeni religijski odnosi među klerom i vjernicima hrišćanskih crkava u Spiču nijesu bili osobenost te sredine, već su slične relacije postojale i na drugim područjima barske opštine, kao na primjer u Krajini, đe su procesije bile zajedničke, a mješoviti brakovi između pojedinih do-

¹⁴ IR. Conservatae dei monumenti per la Dalmazia Meridionale, Relazione, Cattaro, 17 Agosto 1892.

Profesor Josip Đelčić rođen je u Kotoru 1849. u Kotoru, a umro je 1925. godine u Goriciji. Osnovnu školu završio u Kotoru, gimnaziju u Dubrovniku, a univezitet u Gracu. Bio je više decenija profesor u dubrovačkoj pomorskoj školi, a od 1904. do 1909. godine imenovan je za direktora Trgovačke akademije u Trstu. Pored brojnih studija i rasprava objavljenih u ondašnjih revijama i časopisima, njegov naučni opus čini 25 objavljenih knjiga i brošura u oblasti historiografije. Bio je član raznih naučnih institucija, Jugoslavenske akademije u Zagrebu, Njemačkog zavoda za arheologiju, Arheološkog društva Rim – Atina, Geografskog društva u Beču i dr. Odlikovan je od crnogorskog, bugarskog i italijanskog kralja. Detaljnije: Popović T., Profesor Josip Đelčić, *Zapisi*, Podgorica, 1927., str. 350. – 352.

¹⁵ Radonić J., *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje*, Beograd, 1950., str. 580.

njošestanskih sela (katolici) i sela Krnjice (pravoslavni) bili intenzivni do početka XIX vijeka.¹⁶ Taj međucrkvjeni sklad je uvijek bio na iskušenju prilikom burnih političkih dešavanja, kao i onda kad su za vjerske poglavare crkava na ovom prostoru imenovana lica iz drugih sredina, koja nijesu imala razumijevanja za narodni ekumenizam.¹⁷ Na takvu genezu odnosa nailazimo i u predmetnom sporu. U tom kontekstu je zanimljivo objašnjenje predstavnika spičanske opštine koji, nemajući pisanih dokaza, koriste kao pravni osnov narodno predanje za uređenje vlasničkih odnosa nad sakralnim objektima na Ratacu. U tom narodnom predanju između ostalog stoji: „*U vrijeme staro, a to nazad 100 ili više godina Spičani i Šušanjani (katolici) imali su običaj i danas dva puta na godinu služiti misu na Ratac, i to na Tjelovo i na dan 15. avgusta, nu budući da su ova dva plemena uvijek u razmirici i krivo se gledali jer su dvie posebne župe (župe Brvačke nije bilo tada) radi toga su se često otimali za prvenstvo na Ratac, oko toga tko će prvi ući ili izaći na procesiju.*

Rekli kako predaja kaže da Šušanjani pretežniji na broju, nadjačavali i radi toga Spičani potražili pomoć od onih grčko istočne vjere, te im za tu svrhu ustupili pomenutu kapelicu, a ovi ih su uvijek pratili na Tjelovo, te tako sjedinjenim nadjačavali Šušanjane i taj običaj je trajao do nazad 25 godina, a da tada žitelji grčkoistočne vjere krenu služiti ... u pomenutoj kapeli na Tjelovo sa katolicima dolazili misu slušati, dok jedne godine radi jedne propovjedi pok. nadbiskupa Potena našli su se uvrijeđeni, te .. godinama dopratili bi Spičane katolike na Ratac, pak ih čekali pod neku maslinu malo dalje od Ratca da bi se njima skupa kući povratili.

Od pomenute propovjedi nadbiskupa Potena biti će okolo 30 godina. Nazad, kako je gore rečeno jedno 25 godina došao je

¹⁶ Jovičević A., *Crnogorsko primorje i Krajina*, Beograd, 1922., str.112. (reprint izdanje)

¹⁷ Mijović P., *Crnogorski apokrifi*, Cetinje, 1992. str., 190.

Pečki vladika u duhovni pohod u Spič i on je naredio da više žitelji grčko istočne crkve na Tjelovo sa katolicima, nego im je opredijelio dan Cara Konstantina na koji dan danas tamo idu, a od tog vremena oni su počeli sami po sebi onamo zalaziti i opsluživati službu božju u kapelici o kojoj je govor.¹⁸

Uvažavajući mišljenje prof. Đelčića, ali i argumentaciju spičanske opštine, C. K. Kotorski Poglavar Ragacini obaviještava grčko istočno sveštenstvo Spiča i Opštinu Spič da je 18. 02. 1893. godine donio odluku o zabrani korištenja pravoslavne kapele na Ratcu. U obrazloženju spomenute odluke se navodi: „*Budući da iz obavljenih uredovnih izvoda proiztiče da je sasvim slabo gradjevno stanje crkvice, koja postoji medju razvalinama bivšeg samostana na hrtu Ratac kod Sutomora, koja daje temeljitih uzroka bojazni da se sruše, uslijed čega moglo bi se dogoditi nesreća osobito tečajem službe Božije, koju obavlja svake godine na dan Cara Konstantina gr. ist. sveštenik u prisustvu svojih slijedbenika, i na svrhu da bi se zapriječila ta prijeteća nesreća, nalazim na temelju 22 i 25 Previšnje Ustanove o uređenju dielatnosti Kotarskijeh Ureda od 23 Januara 1853 D.Z.L.br.10/P.Z.L. br.21 Dio I:/zabraniti vršenje Božije službe i svaki pristup osoba u pomenutoj crkvici.*

Proti ovoj odluci prosto je uteći se Visokom C. Kr. Namjesništvu u Zadru putem ovog C. Kr. Kotarskog Poglavarstva kroz rok od 14 dana od dana dostave. Taj utok obzirom na postojeći „periculum in mora“ nema odgodive krieposti.

Pozivljem daklen da izvoli shodnim načinom proglasiti ovu zabranu o čemu će me odmah izvjestiti.¹⁹

Na utok (žalbu) sveštenika i tutora grčko istočne crkve u Spiču nije se dugo čekalo, jer po riječima istih *zabrana je došla kao munja iz vedra neba*. Nakon uvodnog, prilično literalnog, opisa ratačkih zidina, predstavnici pravoslavne crkve u Spiču u žalbi

¹⁸ Obćina Spič, *Dopis*, br. 366, Sutomore, 25. oktobra 1892.

¹⁹ C. K. Poglavarstvo, *Odluka*, br. 908, Kotor, 18. februara 1893.

samo posredno opovrgavaju tvrdnje spičanske opštine, navodeći da *toliko vjekova prodjoše, ali ipak ostala je u narodu i dan danas žalosna uspomena od onog kobnog dana, kada bijesni i oholi Turci razoriše manastir, jer naši stari proliše mnogu dragocjenu krv na obranu svoje svetinje, ali najposlije podlegoše većoj sili. Kad je Turčin stalno zasio naši stari opet podigoše iz ruševina crkvu u samostanu i to znojem lica svoga, a mi potomci idemo samo jednom u godinu u sv. crkvu da prinosimo molitve Svevišnjem Tvorcu i to upravo na dan sv. cara Konstantina i Jelene.*

U žalbi se ne spori da je stanje kapele loše „*ali nije ni u onoliko slabom stanju kao što je obaviješteno Slavno C. K. Poglavarstvo*“, zbog čega su sveštenici i tutori đurmanske i mišićke crkve prikupili nešto novaca za njenu opravku. Stoga predlažu C. K. Namjesništvu da omogući bogoslužjenje pred kapelom do njene popravke.²⁰

Nedugo po izjavljenoj žalbi sveštenika i tutora pravoslavne crkve u Spiču protiv odluke o zabrani korištenja kapele na Ratcu, dopisom C. K. Poglavarstvu obratio se u ime Pravoslavne bokokotorske konstitutorije episkop Gerasim Petranović, u kom traži od Poglavarstva da preispita svoju odluku. U tom dopisu on naglašava da zavjetna crkvice na Ratcu ima posebno religiozno značenje za pravoslavne vjernike u Spiču, jer se na dan *Sv. Cara Konstantina i Sv. Carice Jelene, koji slavi pravoslavna crkva dana 21 Maja po starom kalendaru poje božanstvena liturgija*. Ne sporeći da je navedena crkva u lošem stanju, episkop obaviještava C. K. Poglavarstvo da su pravoslavni vjernici sakupili sredstva u cilju njene obnove i istovremeno predlaže da se, do završetka radova, pravoslavna liturgija obavlja na otvorenom polju pred istom kapelom. Na kraju dopisa, episkop Gerasim izražava nadu u pozitivan ishod spora i pri tome saopštava stav da *pravoslavni u Spiču, pošto su od vjekova radi svoje vjere gonjenja i stradanja za vrijeme Turskog vladanja podnosi-*

²⁰ Utok proti odluci C. K. Poglavarstva paroka Gjurmanskog i Mišićkog sa tutorima Gjurmanske i Mišićke crkve, U Gjurmanima u Spiču 16/28 februara 1893.

*li – danas su srećni od kada pripadoše moćnoj blagoslovenoj, ustavnoj državi Austro–Ugarskoj u okrilju koje uživaju podpunu slobodu vjeroispovjednu i ravnopravnost pred zakonima.*²¹

Poslije dopisa episkopa Gerisima Petranovića, C. K. Poglavarstvo u Kotoru je odlučilo da zatraži dodatna objašnjenja o ovom pitanju od spičanske opštine. Prema raspoloživim dokazima spičanska opština se dva puta obratila C. K. Poglavarstvu dopisima slične sadržine. U jednom od njih, predstavnici spičanske opštine C. K. Poglavarstvu daju dodatna objašnjenja koja se odnose na spomenuto narodno predanje, *đe saopštavaju da su katolici iz Spiča, nakon sukoba sa Šušanjanima, ustupili plemenicima pravoslavne vjere kapelu koja i danas stoji na vrh jednog ponora, dočim uz sami zid i vrata iste prostire katoličko groblje. Od tada grčkoistočnjaci na Tjelovo dolazili su skupa sa katolicima, te bi njihov sveštenik najprije služio liturgiju, a onda bi se pokupili katolici od svih strana te bi počela katolička misa kojoj bi grčkoistočnjaci također prisustvovali.*²²

Da narodno predanje u ovom slučaju ima adekvatno utemeljenje govori činjenica da su obje crkve držale zajedničko bogoslužjenje do 1860. godine,²³ a to se podudara s pontifikatom nadbiskupa Potena.²⁴ Vjerovatno je te iste godine nadbiskup Poten u propovijedi izrekao sud „ko nije katolik nema božju milost“²⁵ što je uvrijedilo prisutne pravoslavne vjernike. Što se tiče pečkog vladike njega su potpisnici dopisa pogrešno intitulisali, s obzirom na to da je riječ o mitropolitu raško–prizrenskom i skenderijskom Meletiju²⁶, koji je

²¹ Pravoslavna bokokotorska konstitorija, *Dopis*, Kotor, 5. mart 1893.

²² Občina Spič, *Dopis*, br. 125, Sutomore, 25. aprila 1893.

²³ Iveković C., Spič (Sutomore), Svačić, *Hrvatski ilustrirani kalendar*, Zadar, 1906., str. 114.

²⁴ Marković I., *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, 1902., str. 211. - 212.

²⁵ Sreska ispostava Budva, br. 934, Budva, 17. 06. 1895.

²⁶ Mitropolit Meletije (1854 – 1895) bio je posljednji Grk episkop, Fanariot u Prizrenu. Vidi: Istorija Eparhije raško–prizrenske (četvrti period 1766-1920), [http:// www.kosovo-metohija.com/index](http://www.kosovo-metohija.com/index).

prilikom obilaska Spiča 1865. godine „naredio da se narod pravoslavni ne meša sa katolicima“.²⁷ Navedena naredba ne korespondira s politikom vjerske tolerancije crnogorskih vladika pod čijom je duhovnom kompetencijom Spič bio do sredine XIX vijeka. Promjena orijentacije je uslijedila Njegoševom smrću s obzirom na to da je tron crnogorskih vladika ostao upražnjen sedam godina (1851 – 1858), pa je tu priliku iskoristio prizrenski mitropolit Ignjatije koji je uz pomoć turskih vlasti preuzeo crkvenu vlast u Spiču.²⁸ Iskazana isključivost vjerskih poglavara imala je za posljedicu da su zajednička bogoslužjenja postala prošlost.

Predstavnici spičanske opštine su u dopisima prilično vjerodostojno opisali odnos crkvenih zajednica. Takođe, u navedenim dopisima je eksplicitno određen sakralni prostor za vjernike jedne, odnosno druge crkve. Dakle, u kripti bazilike Sv. Marije držana je katolička misa na Tijelovo i Veliku Gospu, dok je u kapeli Sv. Hodočasnika na dan Sv. Cara Konstantina služena pravoslavna liturgija. Sve ostale zgrade nekadašnjeg manastirskog kompleksa takođe su u bile u vlasništvu spičanske opštine, dok prostor - zemljište izvan zidina bio je svojina domicilnih katoličkih familija, na što ukazuje katastarska skica.²⁹

Međutim, problem se u međuvremenu komplikuje iz razloga što je Obćinsko Vijeće Spiča, preko prof. Josipa Đelčića zatražilo od Centralnog Povjerenstva za starine u Beču da se izvrši arheološko ispitivanje Ratca. Stoga je Obćinsko Vijeće bilo protivno da pravoslavna crkva bez stručnog nadzora rekonstruiše kapelu, jer je na sličan način postupilo prethodne godine (1892) kada je onemogućilo katolicima da nadograde i pregrade njihovu crkvu na Ratcu.³⁰ Da prijedlog episkopa Gerasima nije bilo

²⁷ Marković S., op. cit., str. 142.

²⁸ Novaković R., op.cit., str. 185.

²⁹ Ufficio del Geometra, Schizzo Planimetrico delle rovine del convento Ratac e dei circostanti terreni, Cattaro, 21. novembre 1893.

³⁰ Obćina Spič, *Dopis*, br.125, Sutomore, 25. aprila 1893.

Iako riješiti zaključujemo iz dopisa načelnika Frana Lukšića C. K. Poglavarstvu u kojem se, između ostalog kaže, da neposredno uz zidine kapele postoji aktivno katoličko grobište, pa žitelji sela Talića ne bi dozvolili na tom prostoru održavanje pravoslavne liturgije.³¹

Prihvatajući u potpunosti argumentaciju spičanske opštine, C. K. Poglavarstvo je potvrdilo svoju raniju odluku o zabrani korištenja kapele, napominjući da *kad bi pak grčkoistočanjaci našli jedno prikladno mjesto izvan u blizini i izvan opsega ruševina na zemljištu koje je privatno, te se sporazumjeli sa dotičnim vlasnikom, tek onda bi mogli obnoviti pitanje ovome Poglavarstvu sa dokazom postignutog prostora.*³²

Nezadovoljni novom odlukom C. K. Poglavarstva u Kotoru, pravoslavni parosi Mišića i Đurmana (Spič) su preko svog punomoćnika, advokata Radoslava Kvekića iz Kotora, izjavili utok (žalbu) na navedenu odluku Visokom C. K. Namjesništvu u Zadru.³³ Shodno odredbama upravnog postupka žalba pravoslavne crkve je proslijeđena spičanskoj opštini na izjašnjenje od strane C. K. Poglavarstva u Kotoru.

Oba dokumenta rezimiraju suštinu spora oko ratačkih zidina, zbog čega ih u cjelosti prezentiramo.

Visoko C. K. Namjestništvo !

Protiv odluci 31 Maja 1893. Broj 8677 Slavnog C. K. Poglavarstva u Kotoru, priloženom pod **A**, parosi Đurmanski i Mišićki u ime svoje i tutorstva odnosnih parohijalnih Crkava preko podpisanog punomoćnika ovlašćenog sa ovde pod **B** priloženom punomoćnicom – podnose sljedeći

³¹ Občina Spič, *Dopis br.101*, Sutomore, 20. april 1893.

³² C. K. Poglavarstvo, *Odluka br. 8677*, Kotor, 31. maja 1893.

³³ *Punomoćnica*, Kotor, 12. junija 1893.

U T O K

Zabrana bogoslužjenja u pravoslavnoj crkvi, koja postoji među razvalinama Manastira Ratca na htru kod Sutomora, sljedila je s obzirom što je ista crkva stara i nepovoljnom stanju i što se zato prikazuje pogibelj da bi se ista mogla srušiti. Kad je baš ta pogibelj tehničko dokazana, ne može biti ikoga da se toj zabrani protivni, premda bi se imalo opaziti, da se u onoj crkvi služba Božija obavlja samo jedan put na godinu za posve kratko vrijeme na dan Svetih Konstantina i Jelene, i prema tome ta pogibelj može se reći izčezava, a mogla bi biti i sasvim odstranjena time što bi se mogla crkveno zdanje predhodno svaki put a na troške parohijana podvrći jednom pregledanju i uvjeriti se o bezopasnosti za ono posve kratko vrijeme. Ali nek se starija vrši u tome pogledu, a ovaj se utok ograničava na zabranu koju je Slavno C. K. Kotorsko Poglavarstvo izdalo, da se služba Božija nema obavljati ni na otvorenom polju na Ratcu.

Ta se zabrana ne može nikako opravdati na temelju Zakona 15 Novembra 1867 Br. 135 D.Z.L., po kome je bila izdata pomenuta odluka. Uzrok odnosne zabrane izrično je naveden u tome da bi se tobož sa upitanom dozvolom poremetio javni mir. Ali toj bojazni nije ni izdaleka naveden kakav razlog, dapače razlozi – takođe netemeljiti – kojima se hoće opravdati ona zabrana, jesu naravi posve privatnog prava, a nikako se ne kreću u obsegu javnog reda i poredka. Upravna vlast kad pretresa takva pitanja koja zasijecaju u privatno pravo, ide na polje sudbene vlasti, koja je sama nadležna da ih riješava.

Prvi je razlog ovako istaknut : pravoslavnima je bio zabranjen vaskolik prostor đe su imali pravo za službu Božju, a imali su pravo na samu kapelicu (crkvicu). Gdje su imali pravo gdje nisu, to je pitanje koje se neda riješiti na brzu ruku, a svakako to se može riješiti samo sudbenim putem. Da je bio zabranjen

vas prostor koji obuhvata zdanje crkavno, to se razumije po sebi, kad je crkva bila pronađena u takvom stanju da se je bojati da ne padne. Ali dozvola je bila zaiskana da se pod otvorenim nebom bude obavljalo bogoslužjenje, dakle izvan crkve. Među razvalinama manastirskim kaže prigovorena odluka, ne može se služiti bez pogibelji. Prvo i prvo da je pogibeljno nije dokazano, a i ne može biti pogibeljno jer su one razvaline samo neke poniske zidine koje tu postoje od nekoliko vjekova; drugo je to, što osim pomenutih razvalina drugog prostora gdje bi se mogla ob služiti Božja služba – pod nebeskim svodom. Ovde pak Slavno C. K. Poglavarstvo ističe, da ne stoji u njegovom djelokrugu da dade dotičnim dozvolu, pošto je općinsko Vijeće u Spiču u dogovoru sa središnjim povjerenstvom u Beču radi kopanja onih ruševina, i da za taj razlog Vijeće nebi dozvolilo da se ustupi ni pedlja zemlje. Mi mislimo da za takvu dozvolu, kakva je zaiskana političkoj vlasti u smislu predpomenutog zakona 15 Novembra 1867 Br. 135 D.Z.L, nema upravna vlast da raspituje čije je a čije – li nije zemljište na kome se ima taj crkveni sastanak, pod otvorenim nebom iliti na javnom polju, obaviti, nego samo to da li je pristojno i da li što ne priječi u pogledu javne sigurnosti. Općinsko Vijeće u Spiču može biti u dogovoru s kim hoće, ali otuda ne može se još zaključiti da ne bi dozvolilo da se tu obavlja služba Božja. U ostalo nema Općinsko Vijeće nikakvog prava niti da raspolaže onim ruševinama i onim zemljištem, niti da se prisvaja pravo kakve dozvole, pošto onaj manastir s okolinom od pamtivijeka pripadaju Crkvi Sv. Jovana u Đurmane. Ali je k tome još opaziti da ako Općinsko Vijeće u Spiču misli da ima pravo s onijem raspolažati, to bi se imalo razumjeti da to čini kao zastupništvo općinsko u ime iste općine koja bi tobož bila vlasnica; pa ako je to tako, kada svi općinari bez razlike staleža i vjeroispovjedi imaju pravo da na ono zemljište pristupaju bez da im to može biti zabranjeno.

Svakako ona razlaganja utiču i privatno pravo, koje nema biti raspravljano ovde gdje se tiče jedne dozvole u smislu gorenavedenog državnog zakona. Upravna Vlast nema da se obazire na ova pitanja, nego jednostavno ima da u opsegu javne sigurnosti izda dotičnu dozvolu, koja ima da bude udijeljena, ako nije izgleda da bi se time poremetio javni red, što držimo da ovde nije slučaj, jer Bogu upravljena molitva, pa i na otvorenom polju ne ruši javni red! Mi naprotiv držimo da se može lako poremetiti red i mir kad se to zabranjiva.

Zbog navedenih razloga podpisani podnose utok Visokom C. K. Namjesništvu moleći da bi izvoljelo preinačiti priloženu odluku Slavnog C. K. Poglavarstva, i izdati dozvolu da se služba Božja može obavljati na otvorenom polju u Ratcu sve dotle dokle bude popravljena crkvice što se na onom mjestu nahodi.

D O P I S

Pisuće pošto je proučilo utok podnesen od grčkoistočnih paroha Đurmana i Mišića proti odluci 31 maja t.g. Br: 8677 Slavnog C. K. Poglavarstva ovamo dostavljen sa štovanim dopisom 29 julija t.g. Br: 12028, dočim biva pripravno da rastumači njeke točke se ruševina Ratca, istodobno bez ikakve namjere da si prisvoji pravo ne pripadajuće mu na obranu predhvaljene štovane odluke, ali pošto je ista bila izdata na osnovi občinskog izvješća, i pošto rečeni utok dira podnjeto i poriče prava vlastitosti ovoj občini, neka ne bude zamjereno pisućemu ako mu u obrazloženje svojih prava, na kojem mjestu posegne malo dublje u stvar na način koji njemu ne spada odnosno utoka.

Koliko je pisućemu poznato iz predješnjih spisa o stvari, grčkoistočni parosi Mišića i Đurmana te odnosna Konstitorija u Kotoru podnijeli su Tvome Slavnom C. K. Poglavarstvu molbu da dokle bude popravljena kapelica u kojoj su da sada služili u ruševinama Ratca, bude im dopušteno držati službu božju na

otvorenom polju a to u smislu Državnog Zakona 15 Novembra 1867, D.Z. Br : 135.

Pošto je pomenuta dozvola imala biti izdata a i bila sa redarstvenog gledišta, Slavno C. K. Poglavarstvo sa štovanim Dopisom 10 aprila t.g. Br : 5746 obratilo se pisućemu kao mjestnoj redarstvenoj vlasti za mnjenje o stvari, a pisuće kome su dobro poznate mjestne okolnosti dapače i obseg prava koje uživaju grčkoistočnjaci na pomenutim ruševinama, izjavilo se protivno, predviđajući da kada bi grčkoistočnjaci htjeli služiti na otvorenom polju u ruševinama Ratca, premda iste ruševine iako su bez krova ipak nisu otvoreno polje, te se ne bi mogla izvesti bez povrede prava katolika, što bi očito izjavilo smutnju, a možda i nešto više. Dapače tom prilikom pisuće je odklonilo od sebe svaku odgovornost za uzdržavanje javnog reda.

Slavno C. K. Poglavarstvo u svojoj razboritosti uvažilo je razloge istaknute od pisućega, te im uskratilo dozvolu, i kako pisuće barem opaža, bez ikakva utjecaja u stvari izvan svoje nadležnosti; na obrazloženje svog postupka navelo je okolnosti iz kojih bi se mogla smutnja poroditi i mir poremetiti imaju uvijek pred očima redarstveni cilj, a nipošto sudbeni. To su tužitelji mogli lako shvatiti.

Nego kako se opaža iz utoka, tužitelji su drugačije shvatili stvar, te posao prosto redarstveni izvrnuli u pravni o kome pisuće nije ni sanjalo, a ni pomišljalo da bi oni bili toliko ...zovati da svojataju ciele ruševine u koje su nekada kao za milost bili uvedeni. Za bolje razjašnjenje najskladnije će dakle biti ako pisuće utok skroz proture.

Premda ne zahtievaju, ipak prigovaraju da pošto u pomenutoj kapelici samo jedanput na godinu služe, moglo se je odrediti da se ista svake godine pregleda glede opasnosti.

Ova opazka koliko je neumjestna, toliko je opet nepromišljena, jer prije svega crkva je bila vještački pregledana i pogibelj očito dokazana, a tu pogibelj može svestrano pojmiti samo onaj tko je bio na licu mjesta.

Pisuće pako kao mjestna građevna vlast na temelju pokrajinskog Zakona 15 Februara 1886. P.L. Br : 11 ovom prigodom izjavljuje da bi se opirala na svaku prividnu popravku, dokle kad se ne bi da po napatku jednog vještaka graditelja ne odstrane sve pogibelji kojih ima na sve strane, a svaka po sebi jedna teža od druge.

Što se tiče prigovora da se zabrana ne može opravdati na temelju Zakona 15 Novembra 1867, pisuće cieni da su tužitelji idu krivim putem, pošto kako je je prije pomenuto razlozi koje je pisuće navelo o pravu vlasništva te ih to Slavno C. K. Poglavarstvo uvažilo, nijesu bili istaknuti na obranu nikakvog prava, jer za to nije bilo mjesta ni prilike, nego samo u navedeni kao uzroci, pisućemu dobro poznati iz kojih bi se smutnja mogla poroditi, te na koje se treba svakako osvrnuti u sličnim okolnostima.

Baš protivno tvrdnji tužitelja ovo je bio i glavni uzrok zbog kojeg se morala svakako zaniekati dozvola, pošto redarstvena vlast na temelju predhvaljenog zakona o sakupljanju, prije nego se odvaži na izdanje jedne dozvole dužna je svestrano proučiti i pretresti sve okolnosti koje bi protiva, ne obaziruć se dali te okolnosti spadaju u nadležnosti Suda ili Političke vlasti u koliko je potrebno da bude uzdržan red i javni mir.

Dočim su prositelji pitali dozvolu da mogu izvan crkve a u ruševinama na otvorenom polju držati bogoslužje ne naznačivši točno mjesta, pisuće moralo je da posumnja da isti mogli dirnuti u tuđe pravo i izazvati kakav nered a Politička vlast imala je pravo da tu sumnju uvaži i zanieče dozvolu.

Kad bi pako bili naznačili točno mjesto gdje će se sakupiti, to bi bilo druga stvar, jer onda pisuće bilo bi izvijestilo drugačije te zamolilo Političku vlast da ih naputi neka u ime reda i mira prije svega dogovore sa dotičnim vlasnikom mjesta i dobiju od njega dozvolu, a onda u smislu zakona 15/II 1867 zaištu političku dozvolu. Pošto sve to oni niesu učinili, pisuće je uvjereno da je sasvim opravdan i njegov postupak i onaj Političke vlasti.

Neksamo tužitelji pomisle bili oni prekrštenih ruku ostali kad bi vidjeli da katolici uslied dozvole Političke vlasti sakupljeni pjevaju misu u oboru crkve Sv. Jovana u Đurmanima ili na kojem drugom sličnom mjestu.

Na prigovor da među zidinama manstira nije pogibeljno služiti, treba da se čovjek baš začudi srčanosti tužitelja pošto delikantnost ne dopušta pisućemu da kaže što drugo. Prije svega treba znati da zidine što ih tužitelj klasifikuje za oniske, bivaju od 4 do 6 metara visoke. Ako sada uzimamo u obzir okolnosti da je manastir nazad 400 godina bio porušen topovima i lagumima, ne treba dalje razlagati koliko su trule one mnogobrojne zidine što još po celom manstiru u zrak strše, te koje osim turskih zrna, kroz 400 primile na sebe sve ostale nepogode vremena. Nek tome najbolje posvjedoči C. K. Namjestništveni Tajnik sada nalazeći se kog Tvog Slavnog C. K. Poglavarstva gosp. Dr Bernardi Marcatti koji je prigodom jednog svog periodičnog posjeta obišao one ruševine te se izrazio na strah i očitu pogibelj koju pokazuje.

Što se tiče prostora okolo crkve, više i izvan ruševina, to samo za sada možemo kazati da je sve privatni posjed, a pošto ovdje nije mjesto tome, nećemo nabrajati dotične posjednike koji do prigode znali bi sa dokazima u ruci štitili svoje pravo.

Što prigovaraju da upravna vlast nema da raspituje čije je zemljište na kome se ima držati crkveni sastanak, to imaju pravo, ali toga slučaja nije ni bilo, nu Politička vlast imat će pravo da obavijesti je li taj sastanak uređen po privoli vlasnika, te u protivnom slučaju i občina je dužna da na to Političku vlast upozori, pošto nije lakše nego među prostim pukom prouzrokuje smutnju, kad hrpa nezvanih ljudi bez ovlaštenja pogazi čiju privatnu vlastitost.

Najglavniju pako njihovu točku o svojatanju ruševina pisuće ne može mukom mimoići, pošto iz ove točke proviruje njihova namjera koju je pisuće već unapried pogodilo.

Da ruševine Ratac spadaju crkvi Svetog Jovana od Đurmana odkada one postoje, to je prvi put što su tužitelji usudili se što slična izreći, te baš treba začuditi se na toliku drzvitost, jer biti jedan manastir katoličkog obreda, a spadati u vlastitost tutorstva jedne gr. Istočne crkve, to je nješto sasvim nemoguće i nečuveno.

Mi pako sa naše strane da pobijemo stvar izniet ćemo njeke od toliko dokaza što ih imamo slučajno pri ruci i što bi mogli služiti.

Ostavljajući na stranu slog građevni, latinske nadpise na zidinama i ostale stvari koje očito svjedoče da je isti manastir pripadao uvijek zapadnom obredu, izniet ćemo samo jedan ulomak što je poznati Barski Nadbiskup i upravitelj Budvanske Biskupije Andrija Dr Zmajević danom 3 Novembra 1671 poslao Svetom Zboru za rasprostiranje vjere, pošto je u pastirskom pohodu obišao obje rečene biskupije, a to nakon 100 godina turskog gospodstva u ovim stranama, a toliko isto potle razorenja manastira Ratca.

Evo isto između ostalog kaže predhvaljeni nadbiskup govoreći o svom pohodu parohije Šušana: „*Petog dana vizitacije otišao sam u selo Šušanj, u kojem sam našao 46 kuća katolika sa 157 duša za pričest. Crkva koja stoji na jednom uzdignutom brežuljku je posvećena sv. Venerandi (Petki), jedna druga, srušena, na jednom rtu blizu mora, zvana je sv. Marija Ratačka, sa samostanom, takođe razvaljenim, koji je pripadao ocima benediktincima, vrlo prostranih posjeda, koje sada drže Turci. U kapelama navedene crkve koje su opstale celebrira se više puta godišnje, naročito na dan Navještanja i Tijelova, a u molitvama učestvuje cijeli okolni kraj.*“³⁴

Po ovome se vidi ne samo da je onaj manastir sa crkvom od starine bio katolički, dapače još nastaje stalno uvjerenje da u

³⁴ Prijevod na crnogorski jezik ovog odlomka izvještaja nadbiskupa Andrije Zmajevića preuzet od Dr Sava Markovića; Vidi: Prvi izvještaj Andrije Zmajevića o Barskoj nabiskupiji Sv. Kongregaciji za širenje vjere u Rimu, *Istorijski zapisi*, god. LXXI, br.1/2, Podgorica, 1998., str. 216.

ono doba kad se ono zbivalo, grčkoistočnjaci nisu imali nikakva prava na one crkve, jer predhvaljeni nadbiskup u istom svom izvješću točno je naznačio ime crkve koje su ono doba bile zajedničke, te nema nikakve sumnje da ne bi to bio učinio i za Ratac, jer na primjer pišući o parohiji Spič pod koju su spadale današnje Zanković i Brca kaže: „*U Spiču je 12 crkava zajedničkih naših i srpskih. Glavna je sv. Tekle.*“

Ova okolnost čisto opravdava i daje njeku istoričnu važnost onoj narodnoj predaji koja kaže da današnja crkvice u Ratcu bila je grčkoistočnjacima ustupljena od katolika Spiča kako je pisuće u svom prvošnjem dopisu naznačilo.

Od ovoga se napokon dolazi i do stalnog uvjerenja da grčkoistočnjaci kako je već rečeno nemaju pravo ništa drugo, nego na samu kapelicu u koliko bi ovo pravo u vrijeme bilo stečeno zakonitim putem, naime kad bi onaj tko im ga je ustupio bio vladar tome, te kad bi isti i za jedan korak dalji od crkve htjeli služiti, povriedili bi pravo ili druge vjeroispoviedi ili privatnog vlasništva; dokle ne zabranom kako oni kažu, nego dozvolom bio bi se poremetio javni mir i red.

Ako su razvaline „Ratac“ občine, nisu občinstva, niti u iste smije itko založiti bez stečenog prava ili naročite dozvole.

Protivnoj izjavi u utoku zaista se čudimo osobito stoga što suđeci po potpisu potječe iz pera jednog usavršenog pravnika te ne možemo shvatiti odle je isti došao do zaključka da stvar koja pripada občini biva na slobodno i svojevoljno raspoloženje pojedinih obćinara, jer onda ne bi pripadala občini nego narodu. Lipeto bi bilo kad bi svaki državljanin imao pravo na dobra što se zovu državna ili kad bi svaki obćinar imao pravo da se nastani u obćinskoj kući ili da iz obćinske blagajne uzme novac po volji.

Tužitelji dobro znaju da obćinari svake občine ako uživaju kakvo obćinsko dobro, na to plaćaju travarinu, šumarinu i druge danke što biva uračunano kao najam za dobra koja uživaju.

Ovoliko pisuće cienilo je shodno da obražloži stvar na koju se

odnosi štovani Dopis 29 Julija t.g. Br : 12028 Slavnog C. K. Poglavarstva, te ovom prilikom povraća i priloge poslate.³⁵

U spisima predmeta nailazimo na još jedan dopis episkopa Gerasima Petranovića upućen C. K. Poglavarstvu u Kotoru. On obaviještava Poglavarstvo da su vjernici parohija Đurmana i Mišića u međuvremenu skupili dio novaca za popravku kapele na Ratcu u iznosu od 302 florina, te da su ta sredstva pohranjena u Konstitoriji. Iako su prikupljena sredstva mala zbog siromaštva spomenutih parohija, episkop vjeruje da će se sredstva umnožiti, a i vjernici će *ličnom rabotom pripomoći u gradnji*. S tim u vezi episkop traži od Poglavarstva da se kapela na Ratcu popravi bez prisustva vještaka građevinske struke, jer takvog nema u Spiču, niti su pravoslavni vjernici u Spiču u mogućnosti da plate usluge tehničkog nadzora. Stoga episkop očekuje da će Poglavarstvo uvažiti njegovu molbu, jer će u suprotnom o cijeloj stvari izvijestiti austrijskog cara.³⁶

C. K. Poglavarstvo je uputilo vještaka građevinske struke u Spič, o čemu imamo izvještaj upućen istom organu 26. 12. 1893. godine. U tom izvještaju se daje negativno mišljenje u pogledu moguće restauracije pomenute kapele. Shodno katastarskim podlogama, izvršen je uviđaj gdje se konstatuje da je ukupno stanje objekta neprimjereno, jer se nalazi na hridi ispod koje je provalija, te predstavlja opasnost za ljude. Ustanovljeno je da na toj lokaciji postoji aktivno klizište, uslijed čega je urušen svod kapele, a sa njenih zidova otpada kamenje koje završava u moru.³⁷ Da li je Poglavarstvo preduzimalo neke druge pravne radnje po ovoj pravnoj stvari, nemamo saznanja. Izvjesno je da je navedeni izvještaj sa ostalim spisima Poglavarstvo proslijedilo višoj instanci, odnosno C. K. Namjesništvu u Zadru.

³⁵ Obćina Spič, *Dopis br. 267*, Sutomore, 20. avgusta 1893.

³⁶ Pravoslavna bokokotorska konstitorija, *Dopis*, Kotor, 4. decembra 1893.

³⁷ *Izveštaj*, Kotor, 26. 12. 1893.

Uzimajući u obzir predstavke svih strana u sporu, C. K. Namjesništvo je donijelo odluku br. 2994/V od 28. 05. 1894. godine kojom se ukida zabrana pravoslavnoj crkvi u pogledu korištenja kapele na Ratcu. U navedenoj odluci, koja je danom donošenja imala karakter izvršne isprave, između ostalog stoji: *Visoko C. K. Namjesništvo našlo je da iznimno dozvoli, da do popravke crkvice, bude dopušteno jednom malom broju stanovnika (pet osoba) da može pristupiti službi božjoj, koja se svake godine obdržaje na 2. Junija u pomenutoj crkvisi, dočim će C. K. Poglavarstvo mora izdati shodne mjere u svrhu da se preprieči kakva nesreća.* U istoj odluci Namjesništva se konstatuje da vjernici i kler grčkoistočne crkve nemaju nikakvo pravo izvan navedenog prostora – kapele, pa ih upućuje da zaštitu svojih stvarnih prava jedino mogu ostvariti pred sudskim organima u parničnom postupku.³⁸

Međutim, ovim nije okončan spor, s obzirom na to da je Biskupski ordinarijat u Kotoru podnio žalbu 20. 06. 1894. godine Ministarstvu unutrašnjih poslova u Beču protiv odluke C. K. Namjesništva u Zadru. U žalbi se uopšteno navodi da su takvom odlukom povrijeđena prava katoličke crkve, s obzirom na to da Ratac nikad nije bio pod jurisdikcijom grčkoistočnih parohija u Spiču, već da su njegove zidine oduvijek bile vlasništvo katoličkih župa Šušanj i Spič. Iz navedenih razloga se zahtijeva od Ministarstva ukidanje odluke Namjesništva.³⁹

Nažalost, o daljem ishodu spora nemamo precizne podatke, jer u fascikli koja se čuva u Biskupskom arhivu u Kotoru, ne nalazi se odluka Ministarstva unutrašnjih poslova u Beču. Iz predmetnih spisa, ipak, možemo zaključiti da je Ministarstvo postupalo po žalbi Biskupskog ordinarijata, s obzirom na to da u istim nailazimo na akt koji je Ministarstvu trebao da posluži kao podloga za donošenje konačne odluke u ovom sporu. To je jedan

³⁸ C. K. Namjesništvo, *Odluka br. 2994/V*, Zadar, 28. 05. 1894.

³⁹ Biskupski ordinarijat u Kotoru, *Žalba*, Kotor, 20. 06. 1894.

opširan akt Sreske ispostave Budva /Espozitura politica di Budva/ br. 9862, od 17. 06. 1895. godine u kojem je dat istorijat spora, koji se temelji na već iznijetoj argumentaciji spičanske opštine i Biskupskog ordinarijata u Kotoru. U tom aktu se eksplicitno navodi da je cijeli opatijski kompleks nekad bio u vlasništvu katoličke crkve, što je objašnjeno ne samo pozivanjem na istorijske izvore, već i sagledavanjem vjerske strukture okolnih naselja. S tim u vezi se navodi: *Parohija grčkoistočna u Mišićima sa 246 osoba sastoji se od parohijana koji žive u Mišićima, gdje su svi Grci, i u Zagrađu gdje su dio Grci, te djelom katolici. Parohija grčkoistočna u Đurmanima sa 444 osoba, sastoji se od parohijana koji u Đurmanima gdje su svi Grci, u Papanima $\frac{3}{4}$ Grci, a $\frac{1}{4}$ katolici, u Đinđinoviće $\frac{1}{4}$ Grci, a $\frac{3}{4}$ katolici, a u Šušanju nema više 14 Grka i 350 katolika.*

Između Mišića i Đurmana s jedne strane i ruševina manastira na Ratcu postoje katolička sela Đinđinovići, Zankovići, Miljevci, Zgrade, Sutomore i Brca. Crkvena vlast grčkoistočnih sveštenika Mišića i Đurmana završava se na granicama njihovih parohija, a ona se nikada nije protezala na ruševine ratačkog manastira.⁴⁰

Hronološki posmatrano, posljednji dokument koji se odnosi na ovaj predmet jeste akt C. K. Namjesništva u Zadru od 27. 12. 1895. godine, u kojem navedeni organ, shodno depeši Ministarstva unutrašnjih poslova od 16. 12. 1895. godine, treba da obavijesti niže organe da je na snazi zabrana korištenja kapele.⁴¹

Iako ne posjedujemo konačnu odluku u ovom predmetu, iz navedenih spisa zaključujemo da je prezentirani spor trajao skoro četiri godine. Takođe, možemo pretpostaviti da je Ministarstvo unutrašnjih poslova u Beču donijelo konačnu odluku u ovoj pravnoj stvari krajem 1895. godine, pa stranke protiv odluke Ministarstva više nijesu mogle koristiti pravna sredstva,

⁴⁰ Sreska ispostava Budva, *Dopis*, br. 934, Budva, 17. 06. 1895.

⁴¹ C. K. Namjesništvo, *Dopis*, br. 32850/VIII, Zadar, 27. 12. 1895.

već su se jedino mogle obratiti molbom austrijskom caru. Međutim, jedno je sigurno, sadržina odluke Ministarstva, odnosno cjelokupni upravni spor, nije poremetio međureligijske odnose u Spiču, jer on nije zabilježen u ondašnjoj štampi, niti je ostao upamćen u kolektivnoj memoriji naroda tog kraja. Te činjenice upućuju na zaključak da prezentirani spor u osnovi nije imao političku pozadinu.